

SUUVISED AIALINNUD JA NENDE ABISTAMINE

EESTI ORNITOLOOGIAÜHING

SISSEJUHATUS

Pärast pikka talve on esimese kuldnoka kohtamine ilmselt üks oodatumaid sündmusi. Selleks et linnud kodu ümbrusesse ka pikemalt peatuma ja pesitsema jääksid ning peale kuldnoka ja rasvatihase teisigi liike näha oleks, saab paljugi ära teha. Ilmselt on enamik inimesi meisterdanud kuldnoka või tihase pesakasti. Kuid pesakasti või -alust on võimalik teha ka pääsukes-tele, linavästrikule, kärbsenäpile ja isegi mõnele öökullile või toonekurele. On ka hulk muid nippe, kuidas lindude pesitsusolusid parandada.

Lisaks silma- ja kõrvailu pakkumisele on lindudest kasu ka aiapidajale. Näiteks sööb üks tihasepere ära mitukümmend tuhat putukat ja röövikut, kellest paljud on aiakahjurid. Rästad armastavad aga tigusid. Sääskedest ja kärbestest aitavad meil vabaneda pääsukesed. Suitsupääsukese pesakond pistab nahka koguni sada tuhat putukat!

PESITSUSOLUDE PARANDAMINE

Mida metsikum ja mitmekesisem on koduümbrus, seda kirevam elu seal kihab. Sileda muruga lagedast iluaiast leiab linnud vaid mõne ussikesi. Kuid tal on vaja kohta pesa ehitamiseks ja piisavalt toitu poegade üleskasvatamiseks. Sellele saab ka inimene pisut kaasa aidata.

Lindudele meeldivad vanad puud. Neis tekib pesitsemiseks looduslikke õõnsusi ning koorepragudes ja mädapuidus leidub hulganisti süüa. Eriti head on selles mõttes pärnad, aga ka vanad tammed, vahtrad ja õunapuud.

Lindudele meeldivad ka põõsad ja hekid. Neisse on hea pesa peita või ise varjuda, põõsaaluste kodus on aga toiduks palju putukaid ja ussikesi. Nii puud kui põõsad võiksid paikneda rühmadena ja vahelduda lagedate aladega. Eriti mõnusad on tihedad elupuud, kadakad ja kuused või kuusehekid. Head kaitset pakuvad asteldega puud-põõsad ning tihedamad roni-

taimed. Põõsaid võib ka kärpida, et need tihedamaks kasvaks. Aeda koristades jäta põõsaalused riisumata, oksad aga aianurka hunnikusse. Selline risuhunnik on hea pesitsuskoht. Ka hõredam puuriit pakub lindudele pesitsusvõimalust.

Kindlasti ei meeldi lindudele muru, aiamaa ja puude mürgitamine ega kemikaalide kasutamine. See vähendab nende toiduks olevate putukate hulka. Selle asemel võiks proovida just rohkem linde aeda pesitsema meelitada, et nad kahjurid nahka paneksid.

Lindudele meeldivaks lisandiks aias on veekauss, kus nad saavad end pesta ja janu kustutada. Selleks sobib madal laugete servadega anum.

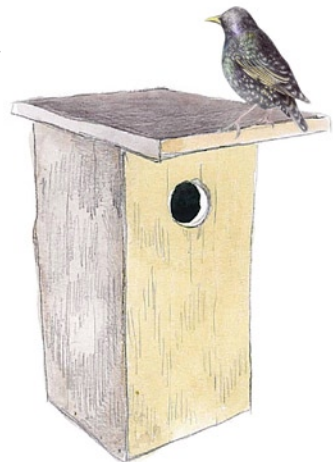

PESAKASTID

KELLELE JA MILLEKS?

Pesakasti ülespanek on kindlasti üks tuntumaid viise lindude kodu juurde meelitamiseks. Alguse on see komme saanud inimeste himust lindude munade järele. Eelmisel sajandil pandi pesakaste aga hulganisti üles metsadesse, et linnud aitaksid vähendada puidukahjurite hulka. Praegu ehitatakse pesakaste enamasti siiski selleks, et kodu juures tegutsevad linnud silmale ja kõrvale rõõmu pakuksid.

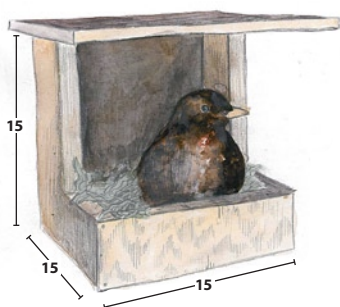
Kõige tavalisemad **kinnised pesakastid** on mõeldud nn **suluspesitsejatele lindudele**. Looduslikult elavad need liigid puuõõnsustes ja -pragudes või ehitiste ja muude rajatiste uuretes. Ainus, kes suudab endale ise pesaõõnsuse rajada, on meil rähn. Ülejäänud peavad kasutama looduslikke õõnsusi või rähnide vanu kortereid. Neile saabki appi tulla inimene oma pesakastiga. Tuntumad suluspesitsejad on kuldnokk ja ras-

Kinnine pesakast suluspesitsejatele lindudele: kuldnokk, tihased, varblased, must-kärbsenäpp, väänkael, puukoristaja, värbkakk, lepalind.

vatihane, sagedasemad veel teised tihased, must-kärbsenäpp ja varblased, veekogude ääres sõtkas ja jääkoskel. Eestis võib kinniseid pesakaste asustada peaaegu 30 linnuliiki. Peale lindude võib neis pesitsemas leida oravaid, hiiri ja nahkhiiri ning herilasi jt putukaid. Need leiavad kasutust talvelgi – mõnele linnule ööbimispaigana, teisele toidulaona.

Vähem tuntud on **avatud pesakastid**, kus augukese asemel on pool seina lahti. Neis leiavad endale pesakoha nn **poolsuluspesitsejad linnud**, kes tahavad, et peakohal oleks katus ja ümber pisut tuulevarju. Looduslikult pesitsevad need liigid hoonete ja muude rajatiste õnarustes, sageli aga näiteks puuriidas või koguni vana auto kapoti all. Neile mõeldud pesakastides on tavalisemad asukad linavästrik, hall-kärbsenäpp, muustrastas ja aed-lepalind, aga kasti saab teha ka näiteks tuuletallajale.

Avatud pesakast poolsuluspesitsejatele lindudele: muustrastas, lepalind, punarind, linavästrik, hall-kärbsenäpp. (joonistel on kasti ligikaudsed välismõõdud)

PESAKASTI MEISTERDAMINE

Pesakaste on võimalik aastaringi osta peaaegu igast aia- ja ehituspoest ning isegi mõnest toidupoest. Enamasti sobivad need tihase- ja kuldnokasuurustele lindudele. Suurema valiku eri liikidele leiab kindlasti mõnest internetipoest. Pesakasti ostmisel tuleks silmas pidada samu asju, mida ise meisterdades – et kast ja ava oleksid piisavalt suured, kast tugev, vastupidav ja lahtikäiv ning poleks liialt kaunistatud ega viimistletud. Kui poest võib leida ka täiesti kõlbmatuid pesakaste, siis ise meisterdades ja siinseid juhiseid järgides on peaaegu kindel, et mõni lind selle ka omaks võtab.

Ei ole olemas pesakasti, mis sobiks kõigile lindudele. Nii nagu on väga erinevad lindude kehamõõtmed, on erineva suurusega ka nende kodud – ikka väiksemale väiksem ja suuremale suurem. Kuigi pesakasti mõõtmed on juhistes sageli esitatud iga liigi kohta milli-

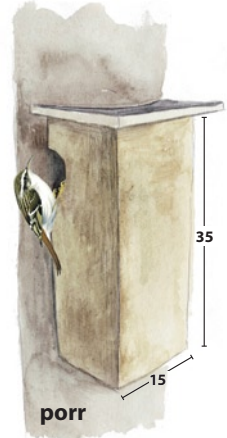
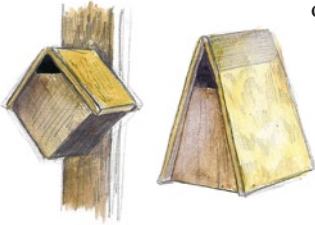

jääkoskel

meetri täpsusega, on need siiski vaid ligikaudsed. Looduses ei leidu ju kahte täpselt ühesugust oksaauku või puuõõnsust. Kes tegelikult kasti elama asub, see selgub ikka alles kevadel. Pealegi võivad omanikud ka vahetuda. Pole harv, et märtsis asub pesakasti tihane, aprillis ajab ta sealt välja kuldnokk ning viimase omakorda alles mais meile saabuv piiritaja.

Linnud on pesakasti värvuse, kuju ja isegi suuruse suhtes üsna vähenõudlikud. Näiteks rasvatihane ja varblased pesitsevad isegi aiapostides, elektrikappides, tänavavalgustuse kuplites jm. Siiski on igal liigil oma eelistused,

eriti mis puudutab lennava läbimõõtu ja kasti põhja suurust. Kuigi katsetada võib peaaegu igasuguste materjalide ja vormidega, võiks pesakast siiski olla võimalikult looduslähedane ja ilma liigsete lisanditeta.

JUHISED

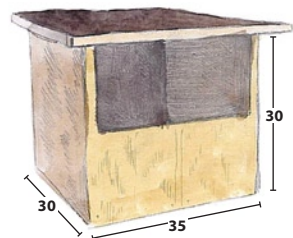
Lindudele sobiv pesakast võib olla igasuguse kujuga ja mis tahes materjalist, kas või pappkarbist. Kõige olulisem on, et pesakoht oleks ilmastikukindel ja peaks vastu terve pesitsusaja (mõned liigid võivad suve jooksul pesitseda isegi kolm korda!) ega puruneks just siis, kui pesas on munad või pojad. Samuti võiks ta vastu pidada pesaröövlitele.

Kui soovite, et pesakast kestaks aastaid, tuleb see teha tugev ja vastupidav. Enamik pesakasti ehitamise juhistest ongi mõeldud selle eluea pikendamiseks.

Järgnev on küll suuniseks kinniste pesakastide meisterdamisel, kuid avatud pesakastide puhul tuleb materjali, tugevuse jms juures järgida samu põhimõtteid.

tuuletallaja

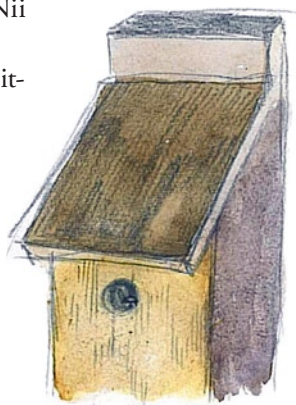
- Pesakasti **materjaliks** vali vähemalt 2 cm pak-sused laud. Vastupidavam on okaspuulaud, kuid selle juures tuleb jälgida, et ta vaiku ei ajaks. Kasuta kuivi laudu, sest märg materjal praguneb ja kaardub kuivamisel. Paigalda laud aastarõngaste kaarega sis-sepoole, nii ei kaardu laud servast lahti. Pesakasti võib teha ka kunstlikest materjalidest.

- Pesakasti **välimine pool** võib olla sile või hõõveldatud, kuid **sisemine pool** peab kindlasti olema kare. Pesast välju-miseks peavad pojad ronima avani mööda kasti seina ja libe või tahapoole kaldus kast muutub neile lõksuks.

- **Põhi** löö kasti seinte vahele, mitte alla. Nii püsib see kindlalt, vesi ei mädanda seda ega imbu pesakasti sisse. Põhja võid puurida ka mõned väiksemad augud pesakasti õhutamiseks.

- **Katus** tee kumerast servalauast või kaldu. Nii jookseb vesi sellelt kiiremini maha ja kast säilib kauem. Katuse kalle võiks olla ettepoole: see kait-seb pisut pesaröövlite eest ja vesi ei mädanda kasti tagakülge. Lameda katuse korral tuleks pesakast paigaldada pisut ettepoole kaldu. Katus võiks ulatuda üle kasti servade, eest vähemalt 5 cm, külgedelt vähem. Katuse võib katta ka tõrvapapi või plekiga, värvida või töödelda loodussõbraliku kaitsevahendiga. Viimast võib teha ka kasti külgedega.

- **Pesaava** kuju ja asetus ei ole linnule kuigi oluline. See võib olla ümar, kolm- või neli-nurkne, paikneda vastu katust, kasti keskjoonel või ühes servas. Oluline on, et ava oleks kasti ülaosas.

- Tee kastile **lahtikäiv katus või sein**. Seda on vaja pesa-kasti puhastamiseks ja tõsisematel huvilistel ka pesitsuse jälgimiseks. Selleks võid lüüa nt katuse siseküljele klotsi, mis tihedalt vastu külgi hoiab, teha katuse või külje hingedega vms. Peaasi, et see ka kindlalt kinni püsib.

- Kasti sisse jäävad või tekkivad **lõhed ja praod** topi taku või saviga kinni, sest pragudega maja lindudele eriti ei meeldi.

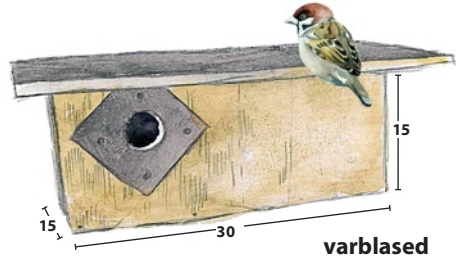

- Ära pane pesakastile **istepulka**. Lindudele seda vaja ei ole, kuid kassidele ja teistele röövliitele on see hea toetuspunkt.

- Ära värvi pesakasti seinu. See teeb kasti umbseks ja ka niiskus ei pääse hästi välja.

Uus kakkudele mõeldud kast soovitatakse aga tumedaks teha, hõõrudes seda näiteks poriga.

- Tee pesakastile **kinnitused** selle ülespanekuks. Selleks võib olla tagaküljele löödud laud, traadi kinnitamise kohad vm.

Linnu kodu võib teha ka õõnsast puupakust. Seda nimetatakse pesapakuks. Selle tegemisel tuleb samuti jälgida, et põhi oleks kindlalt all ja katus peal.

Välismaal on levinud ka kunstmaterjalist, nt saepuru, savi ja betooni segust pesakastid, mis on peaaegu igavesed. Tehakse koguni spetsiaalseid pesaplokke ja katusekivisid, mida saab maja ehitamisel kasutada.

Kunstmaterjalist maja võid proo-

vida isegi teha, nt savist lillepotist. Ära ainult unusta selle sisekülge karedaks teha!

PESAKASTI MÕÕDUD

Nagu eespool öeldud, on juhistes pesakastide mõõdud vaid ligikaudsed ja linn otsustab ise, milline kast talle meeldib. Kindla peale minekuks võib väikestele lindudele teha kasti, mille lennuava läbimõõt on umbes 3 cm ja põhja sisekülj 10 cm, kuldnokasuurustele lindudele vastavalt 5 ja 15 cm.

kodukakk, händkakk, sõtkas, jääkoskel, hakk, õõnetuvi, siniraag

Liik	Põhja sise- mõõt (cm)	Kasti sise- kõrgus (cm)	Lennuava laius (cm)	Kasti kõrgus maast (m)
Salu-, põhja-, sini- ja tutti- tihane, must-kärbsenäpp	10×10	15–25	3	2–3
Rasvatihane, puukorista- ja, väänkael, varblased	12×12	20–30	3–4	2–3
Kuldnokk, aed-lepalind, värbkakk	15×15	25–35	5	3–6
Kodukakk, hakk, sõtkas	25×25	40–60	10–13	>4
Händkakk, jääkoskel	>35	>60	>15	

PAIGUTAMINE

Lindude pesakaste võib üles panna igal ajal. Eri liigid alustavad pesitsemist eri ajal ja mitmed liigid pesitsevad suve jooksul ka kaks või kolm korda, valides

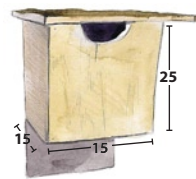
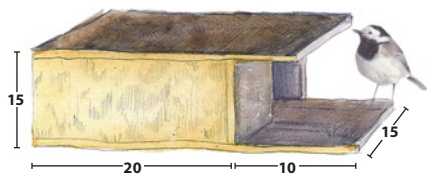
igaks korraks sageli uue kasti. Kasti võiks siiski üles panna juba **talvel või isegi sügisel**. Nii jõuab see kevadeks juba pisut kuluda ja meeldib lindudele rohkem. Kui esimesel aastal kast siiski tühjaks jääb, ei maksa seda kohe maha võtta, sest sageli asustataksegi uus pesakast alles teisel aastal. Kui see aga mitu aastat tühi on, tuleks asukohta vahetada.

Pesakasti võib panna puu või teiba otsa või lüüa hoone külge. Kast peab olema **kõvasti kinni**, et ta alla ei kukuks, kuid ühtlasi eemaldatav, et seda oleks võimalik puhastada või asukohta vahetada.

Hoone või teiba külge saab kasti lüüa naeltega, kuid puu otsa tuleks see panna puud vigastamata nõõri või traadiga või riputada tugevama oksatüüka otsa.

Pesakast peab olema kas **püsti või ettepoole kaldu**, kindlasti mitte tahapoole. Lennuava võiks avaneda lõunasse või itta, kindlasti mitte põhja ega selles paigas valitsevate tuulte suunas.

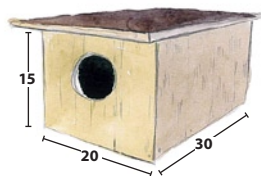
Kast paigalda **poolvarju**, nii et päike sellele pidevalt peale ei paistaks. Ka päris tiheda puu või

räästapääsuke

piiritaja

põosa sees ei taha pesakastilinnud pesitseda. Kast võiks olla kas puutüvel või võra hõredamas kohas. Pesaava ette peab jääma avatud ruumi, et lind saaks pesale lennata.

Pesakasti võib ehitada ka hoone välisseina siseküljele. Nt võib pööningu otsaseina teha paraja suurusega auga ja ehitada sissepoole pesakasti. Selline pesakast peab väga kaua vastu.

Pesakasti **kõrgus** maapinnast ei ole lindudele eriti oluline. Üldiselt tahavad väiksemad linnud pesitseda madalamal ja suuremad kõrgemal. Tihasesuurustele lindudele ja avatud kastidele on sobivaks kõrguseks maapinnast umbes 2–4 m, kuldnokale ja temast suurematele lindudele 3–6 m. Pääsukeste ja piiritaja pesad ja alused tuleb aga kindlasti panna räästa lähedusse.

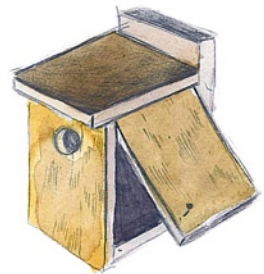
Kuldnoka, varblase ja piiritaja pesakastid võivad **paikneda** lähetikku või isegi ühel puul mitu tükki. Tihased ja enamik teisi linde oma liigikaaslasti väga lähedal näha ei taha ja vajavad suuremat territooriumi. Nende pesade vahe võiks olla vähemalt 15 m. Kõige parem on teha pesakaste eri liikidele, siis ei häiri elanikud üksteist ja on endal ka põnevam.

Pesamaterjali pole üldiselt mõtet lindudele kasti panna, nad tahavad seda ise valida. Vaid kakkudele soovitatakse kasti põhja panna peotäis saepuru või laaste, sest ise nad pesamaterjali ei kasuta ja nii võivad munad põhjas veerema hakata.

HOOLDAMINE

Linnud ise oma pesakaste kuigi hoolsalt ei puhasta, vaid toovad enamasti uue pesamaterjali vanale peale. Vanasse pessa asuvad aga elama iga-sugused parasiidid, kes järgmisel aastal linde kurnavad. Pesakastis võib olla ka vana herilasepesa või mõne looma toiduvaru. Peale selle hoiab vana pesamaterjal niiskust ja mädandab kasti. Seetõttu tuleks kord aastas pesakaste puhastada.

Kõige parem on seda teha enne pesitsushooaega veebruaris või märtsis, kakukastide puhul isegi varem. Igal juhul tuleb enne veenduda, et

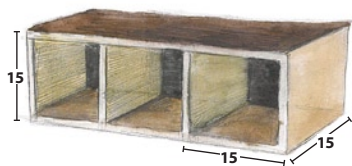
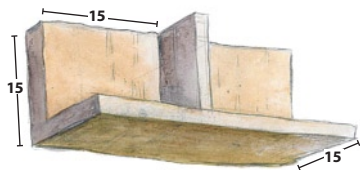
keegi seda juba asustanud pole. Puhastamiseks tuleb vana sodi kastist lihtsalt välja visata ja kast puhtaks pühkida. Üle tuleb vaadata ka kasti seisukord ja kinnitused ning parandada tekkinud praod ja vigastused.

PESAALUSED

Peale pesakastide ehitamise on ka muid võimalusi linde pesakoha loomisel abistada. Kõige tuntum võte on ilmselt **valge-toonekurele** vankriratta või aluse paigutamine maja katusel või puu otsa. Selle juures tuleb aga arvestada, et suurem toonekure pesa võib läbivõttinult terve tonni kaaluda ja sellele vastav peab olema ka pesaaluse tugevus.

Väga lihtne on seevastu aidata **pääsukesi**. Neile piisab räästa alla liistu või laua kinnitamisest, mis sellele ehitatavat pesa toetab

suitsupääsuke

räästapääsuke

Väga lihtne abivahend on olemas ka kakkude jaoks. Kinnita lihtsalt vana kartulikorv või kast kuuse okste vahele, küljega vastu tüve, ning pane põhja laaste või kulu. Kui kodu ümbruses on põlde või heinamaid, võib sellesse pesitsemata tulla näiteks **kõrvukräts**.

(räästapääsukele õue, suitsupääsukele hoonesse või varjualusesse). Suitsupääsukele võib seinale kinnitada ka väikese korvikese või kas või kilukarbi või teha avatud esiküljega kastike. Välismaal on populaarsed ka pääsukeste tehispesad (nt Schwegler). Kui sind häirivad pääsukeste väljaheidet, siis löö pesakohast pisut allapoole laud, mis need kinni püüab.

Poolsuluspesitsejate jaoks võid teha hoonele, müüridesse, puuriita vm õnarusi ja sopistusi, siduda puu külge oksatuuste või nuputada midagi muud välja. Kuna suurt ohtu nendega lindudele enamasti ei kaasne, võid sedasi vabalt katsetada.

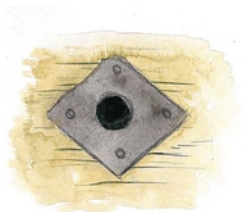
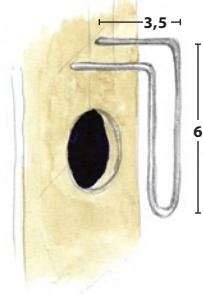
LINDUDE VAENLASED

Inimeste läheduses on lindude suurimaks vaenlaseks kass, kuid mune ja poegi himustavad ka oravad, nugised ja isegi suur-kirjurähn.

Kassi on kõige kindlam pidada toas või tal õues silma peal hoida. Mõnikord soovitatakse neile kelluke kaela panna, mis liikumisest märku annab, kuid mõned katsed on näidanud, et nad suudavad ka kellukesega sama edukalt linde püüda.

Kaitseks pesaröövlite vastu aitab pisut pikemalt üle pesakasti serva ulatuv katus. Asja teeb neile keerulisemaks ka istepulga puudumine. Kassi vastu aitab pesakasti siseküljele lennuava alla löödud lauake. Orava ja nugise vastu on aga välja mõeldud spetsiaalne jämedast traadist seadeldis, mis paigaldatakse lennuava ette. Kui pesakast on teiba või peenema puu otsas, võib selle ümber umbes 1,5 m kõrgusele paigaldada plastist või plekist koonuse, mis takistab loomadel ülesronimist.

Sageli on pesakastil justkui näritud auk sees või on lennuava ümbrus suuremaks raiutud. Sel juhul on pesa rüüstanud suur-kirjurähn või orav, kes söövad linnupoegi. Nende vastu aitab ümber lennuava plekist või kummist katte kinnitamine või selle ümber suurema peaga naelte löömine.

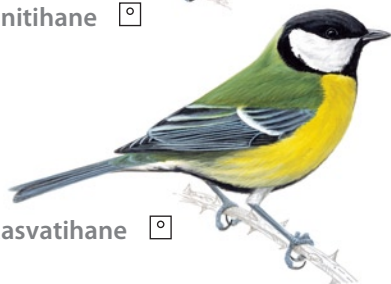
- ☐ – pesitseb suletud pesakastis
- – pesitseb avatud pesakastis
- ☉ – pesitseb punutud pesas puu otsas

Kuldnokk ☐

Sinitihane ☐

Rasvatihane ☐

Must-kärbsenäpp ☐

Hall-kärbsenäpp □

Koduvarblane ☐

Pöldvarblane ☐

Kodukakk

Kõrvukräts

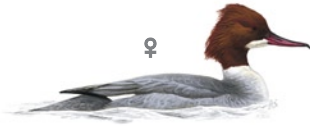
Punarind

Aed-lepalind

Linavästriik

Jääkoskel

Sõtkas

Suitsupääsuke

Räästapääsuke

Piiritaja ☐

♂

♀

Musträstas ☐

Hallrästas ☐

Suur-kirjurähn

Väänkael ☐

Väike-kirjurähn

Rohevint ☹

Metsvint ☹

Kanepilind ☹

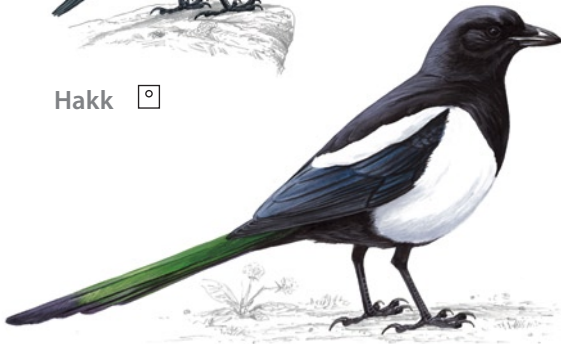
Ohakalind ☹

Hakk ☐

Hallvares ☹

Harakas ☹

Puukoristaja ☐

Eesti Ornitoloogiaühing (EOÜ) on asutatud 1921. aastal ning meie tegevuseks on Eesti linnustiku uurimine, kaitsmine ja tutvustamine. Ühingusse kuulub üle 400 liikme Eestist ja välismaalt. Nende seas on nii ornitolooge kui ka lihtsalt linnusõpru. Meiega liitudes annad sinagi oma panuse Eesti lindude käekäigu parandamisse.

Eesti Ornitoloogiaühing
Veski 4, Tartu
telefon: 742 2195
faks: 742 2180
e-post: eoy@eoy.ee
www.eoy.ee

Trükise väljaandmist toetas *Keskkonnainvesteeringute Keskus*

Koostaja: *Riho Kinks*

Joonistused: *Mike Langman* (rspb-images.com, lk 1, 2, 5 porr ja tuuletallaja, 8 piiritajad, 12–15), *Sandra Silver* (3–11), *Katrin Seervald* (12 kuldnokk)

Kujundus: *Eesti Loodusfoto*

Selle trükise leiad ka aadressilt www.eoy.ee > Juhendid ja abimaterjalid.

Eesti Ornitoloogiaühing 2011
ISBN 978-9985-9144-7-2 (trükis)
ISBN 978-9985-9144-8-9 (pdf)